

РОЛЯТА НА БЪЛГАРСКОТО ОБИЧАЙНО НАКАЗАТЕЛНО ПРАВО СЛЕД
ОСВОБОЖДЕНИЕТО*Нели Радева*THE ROLE OF BULGARIAN CUSTOMARY CRIMINAL LAW AFTER
THE LIBERATION*Neli Radeva*

Abstract: *After the Liberation, the application of the Bulgarian customary criminal law was limited. It is a source of our criminal law along with the Turkish Criminal Law. Bulgarian customary criminal law makes certain adjustments in the Bulgarian legislation. The Bulgarian legislature also considers the rules of customary law.*

Key words: *customary criminal law, Criminal law, reception, observance, crime.*

След Освобождението се запазва, макар и ограничено, приложението на българското обичайно наказателно право. Неговата роля не трябва да се омаловажава. То заедно с Турския наказателен закон (ТНЗ) служи като източник на наказателното ни право. Неоспорим факт е, че историята на всяко модерно законодателство започва именно с обичайното право. Писаното право е продукт на държавната власт, докато обичайното се появява още в додържавния период, когато отношенията между отделните членове на племето се уреждат по обичай. Ролята и значението на обичайното право, в частност наказателното са големи в българската капиталистическата държава. То успява да внесе известни корекции в буржоазното ни право. Въпреки транспонирането на модерните европейски закони българският законодател няма как да не вземе предвид нормите на обичайното право.

Българското обичайно право е неразделна част от историята на държавата и правото. То е създадено в средновековна България и има широко приложно поле преди и след Покръстването. Българските юридически обичаи остават основа на правоприлагането въпреки реципираното от Византия писано право.

В годините на османското владичество приложното поле на обичайното наказателно право е значително по-ограничено. Причината за това е, че редица деяния се преследват и наказват от самата Османска империя. На българските об-

щини, еснафски организации и Християнската църква е предоставена власт да правораздават само за отделни престъпни деяния, извършени от българи срещу блага и имущество също на българи. Така българското обичайно наказателно право е ограничено и по отношение на лицата, спрямо които се прилага. Самите обичаи до голяма степен остават непокътнати или са незначително повлияни от турските. Това се дължи именно на предоставената съдебна автономия на органите за местното самоуправление на българския народ.

Обичайното право продължава да съществува и в капиталистическа България. С течение на времето обаче българското обичайно наказателно право е принудено да отстъпи пред новото, модерно законодателство. Познаването му добре, и днес може да послужи като ценен източник на информация.

В Княжество България в първите години след Освобождението се прилага санкционираният от държавата ТНЗ до приемането на Наказателния закон през 1896 г. Запазва се, макар и ограничено, приложението на обичайното наказателно право. Съществуват редица обичаи, които заемат важно място в живота на българите и имат предимство дори пред закона. Когато ги изучаване, разбираме, че съществуват такива деяния, които са наказуеми от законите, а ненаказуеми според обичайното право, и обратното.

За ролята, която има обичайното право, свидетелства фактът, че по време на Временното

руско управление, а и след, него създадените нормативни актове, не ограничават, а напротив, потвърждават прилагането на българските обичаи. Така то бива, макар и мълчаливо, санкционирано от руските власти. Приложението му през този период се обуславя от потребностите на нашия народ и на провежданата от руското правителство политика. Във връзка с изпълнението на тази задача е признаването на правораздавателната компетентност на органите на българските селски общини¹. Временното руско управление възстановява т.нар. съвети на старейшините, които в своята правораздавателна дейност прилагат нормите на обичайното наказателно право. След подписването на Санстефанския мирен договор на 24.08.1878 г. са издадени Временните правила за устройство на съдебната част в България. Предвижда се съдебната власт в селата да се предостави на старейските съвети, които правораздават, спазвайки и българските юридически обичаи.

При Временното руско управление тези съдилища не прилагат стриктно разпоредбите на османското законодателство, което е вече утвърдено от руските власти. Те решават, че трябва да се запази ТНК, създаден на базата на Френския наказателен кодекс. В голяма част от решенията си съдиите обаче продължават да се придържат към българското обичайно право. Те определят наказанията, като използват тези, познати им от обичайното право, като бой и глоба за престъпления – съпротива или неподчинение на орган на власт.

Пример за това е присъда на Берковския окръжен съд на 1.V.1878 г. С. К. и П. С., съгласно която, защото са „упорствали и препятствали в събирането на данъци“, им се налага наказание бой, по 20 тояги. Същият съд по присъда № 33 от 13. IV. 1878 г. осъжда трима селяни от с. Гушанци, Берковско окръжие на по 25 тояги бой „по причина, че ... като им се изпрати привикателно писмо да дойдат, а те опорствали и нещяли да дойдат на Судъ, за да ся разгледа работата“². Съдът използва санкция, позната му от обичайното наказателно право, тъй като става въпрос за престъпни деяния, които, на първо място, не са разглеждани от обичайните съдебни органи

през периода на османското владичество. Те били подсъдни на турските съдилища, тъй като пряко са насочени против държавния апарат на империята. На второ място, предвидените в ТНЗ наказания вероятно са твърде строги според разбиранията на българите, затова се прибегва към използването на наказателните ни обичаи³.

В друго съдебно решение е постановено изгонване от населеното място за извършено престъпление. Наложено наказание също е характерно за българското обичайно наказателно право. Тази санкция не е позната на ТНЗ. Възможно е едновременно да се прилагат санкции и по ТНЗ и по обичай. Съгласно присъда на Свищовския съдебен съвет осъденият, след като изтърпи наказанието „запиране“, се освобождава под поръчителство с условие да не извършва същото или друго подобно престъпление. Ако децът наруши това условие, на съда трябва да „ся върне от гдето е дошъл“, т.е. принудително следва да бъде изгонен от Свищов, като му се забранява да живее в този град. Налага се изводът, че при определянето на наказанието в този случай съдебният състав прилага кумулативно санкции, едната от които е позната на турското законодателство, а другата – на обичайното наказателно право⁴.

Дори и след края на Временното руско управление, продължават да съществуват общинските съдилища. Тяхната дейност е уредена в Закона за общинските съдове от 1887 г., който е допълнен със Закона за престъпките, които се наказват от селските общинските съдове. Тези съдилища, които са действали по време на османското владичество, не са прилагали разпоредбите на османското законодателство. Съдиите са продължили да не спазват стриктно и след Освобождението разпоредбите на останалите да действат в българската държава османски закони.

Обичайното наказателно право използва за означаване на престъпление понятията, като „лоша работа“, „срамна работа“, „беззаконие“, „зло“ и др. Употребява се, както отбелязва Бобчев, и турската дума „кабахат“. На престъплението се гледа като на неправомерно деяние, което е извършено виновно. Докато още в чл. 1 на Наказателния закон е конкретизирано, че престъп-

¹ Андреев, М. Обичайно право, С.: Изд. Наука и изкуство, 1979, с. 284.

² НБКМ, БИА, Колекция 45, а. е., л. 19.

³ Токушев, Д. Възникване на българското буржоазно наказателно право в периода на временното руско гражданско управление (1877–1879). // ГСУ, т. LXXII, 1979, С., с. 281.

⁴ Пак там, с. 278.

ление е само онова деяние, което е обявено от закона за такова.

От сборниците на Маринов и Бобчев става ясно, че престъпленията биват „простъпка“ и „грях“. Обхватът на понятието „грях“ е по-широк и сложен. Тъй като включва не само деяния, преследвани от закона, но и такива, които нарушават Божийте закони и морала: „За грях Господ съди, а законът не лови, а за лоша работа срещу закона, Господ не съди, а законът я лови“⁵.

Тези разбирания на българите се запазват дълго време и след Освобождението. Не е било възможно изведнъж да бъдат изкоренени от съзнанието на народа ни.

Българският законодател не остава безразличен към институтите на обичайното право, което познава вината и нейните форми: умисъл и непредпазливост, също така опитът, съучастието, неизбежната отбрана, невменяемост и др.

Според нормите на обичайното право субект на престъплението е човек, който със своето действие или бездействие е причинил вредоносен резултат. Не е установена минимална възраст след достигането, на която да се търси наказателна отговорност. Преценява се отделно за всеки конкретен случай.

Престъпленията се делят на леки и тежки в зависимост от времето, мястото, където е извършено деянието, извършителя, пострадалото лице и т.н.

Пиянството и по обичайното наказателно право, и по действащото тогава законодателство в България не е основание за освобождаване от наказателна отговорност.

Изучавайки българските юридически обичаи, разбираме, че за някои престъпления се предвиждат строги наказания. Но при определени обстоятелства въпреки наличието на извършено престъпно деяние по обичай извършителят се освобождава от наказателна отговорност или такава въобще не му е търсена.

Убийството като престъпно деяние се преследва и наказва от държавата. На това деяние народът гледа като на „грозно, тежко престъпление“. „След Освобождението продължават да съществува народни разбирания, според които не е било винаги необходимо убиецът да бъде изправен пред държавните съдилища. Напълно непонятно за съвременния човек са тези от нормите на обичайното наказателно право, *съгласно които не се счита за наказуемо деянието убийството на дете с „особени недостатъци“*“⁶. Причината за това решение е народното вярване, че такова дете не е човек, а лош дух и няма право да живее. Известни са случаи на такива убийства, но никой не е потърсил отговорност на родителите за извършеното от тях деяние.

Невинаги се прибягва и до държавния съд за престъпленията „отцеубийство“, „братоубийство“ или „убийство на близък роднина“. На извършителя се гледа като на човек, който е извършил не само едно от най-тежките престъпления, но е грешен пред Бога, извършил е голям грях. Той понася едно от най-строгите наказания, защото е длъжен да напусне родната къща. Според народните разбирания независимо от времето откъснатият от къщата и рода си човек е едно загубено същество, безправно и „проклето“⁷. Съществуват и случаи, когато извършителят сам се затваря в „манастир и тамо се покаява за големия грях“. За убийството на брат или сестра, ако е случайно извършено, убиецът отново не се съди, но ако е нарочно, делото следва да се разгледа от съда⁸.

Налице са и случаи, при които се освобождават от наказателна отговорност и *причинителите на телесна повреда*, макар че деянието е наказуемо по закон. Така например счупване на крак, ръка, осакатяване, а понякога дори и смърт, причинени на Тодоровден, са ненаказуеми деяния по обичайното ни наказателно право⁹.

⁵ Маринов, Д. Българско обичайно право, С.: АИ „Проф. Марин Дринов“, 1995, с. 26.

⁶ В село Василовци една от снахите на Марин Топчински родила дете с голяма глава, а краката му били малки и без кости и се клатели като че са закачени. Детето се счело за лош дух — „халче“. То било убито и хвърлено в гората. — В: Маринов, Д. Ненаказуемостта на някои простъпки и извиняемостта на някои престъпления според народното обичайно право. // *Юридически преглед*, кн. X, год. III, 1895, с. 435.

⁷ Бобчев, Ст. С. Българско обичайно наказателно право. // *Сборник за народни умотворения и книжнина*, С., 1927, с. 50.

⁸ Маринов, Д. Българско обичайно право..., с. 175.

⁹ На този ден всеки иска конят му да спечели и да победи този на другите. Често, защото хората бързат, се стига до сбутване и дори до причиняване на телесна повреда, които се дължат на невнимание или на желанието всеки да надбърза съседа си. Но колкото и тежка да е причинената вреда, не се търси отговорност. Д. Маринов разказва как през 1879 г. в Рушници станало надбързване и Петко Лилов бил бутнат от Георги Младенов, паднал и си счупил крака. Младен Вълчов, баща на Георги Младенов, повдигнал тъжба, но Петко бил оправдан. Такива случки са били срещани и в много други български села. — В: Маринов, Д. Ненаказуемостта на някои простъпки и извиняемостта..., с., 443.

Пак съгласно обичайните разпоредби не се наказват и причинените телесни повреди на Спасовден. По обичай болните отиват в полето, където расте росен (лечебна трева). Болният трябва да се пази от негов побратим да не бъде смутен от външен човек. За опазването на болния са допустими всякакви средства. Възможно е дори да бъде наранен, осакатен външният човек. Понякога се стига и до смъртни случаи, но побратимите са ненаказуеми и неотговорни.

Не се наказва телесна повреда, причинена от кукерите. Когато бъде открадната бабата на кукерите и заключена в нечий дом, те имат право да счупят врата и да я спасят. Често кукерите набиват този, който я затворил. Такъв е и случаят със Стоян Гергов от с. Юпер. Обиден, заради понесените няколко силни удара и счупената врата, той се оплакал на кмета, но жалбата му останала без последствия¹⁰.

Също не са наказуеми и деяния (най-често обида), извършени на Герман¹¹. Този обред се прави от момите и от тези, които ще се женят. Съгласно обичая всеки, който мине по това време край тях, бива поливан с вода. Това тяхно деяние е ненаказуемо. Така през 1882 г. в с. Ередин момите правили Герман. По това време край тях минал околийският началник. Момите го посрещнали и го поканили да слезе от коня си, за да му полеят да се измие. Той не познавал този обичай и продължил пътя си. Тогава една от момите го поляла. Измокреният началник поискал да употреби камшика си, „но двадесети и повече кобилици му внушили по-добра мисъл: да отиде в селото спокоен“. Унижен, той настоявал да изпрати стражаря да доведе момите. Кметът го успокоил, като го убедил да не прави подобна грешка. Това недоразумение щяло да предизвика недоволството на цялото село и от една съвсем невинна случка да стане голям скандал. Началникът го послушал¹².

Строги наказания предвижда българското обичайно наказателно право за неморалните деяния: изнасилване, блудство, скотоложство. Наказанията са особено тежки, когато изнасилената е мома: „Ако някой изнасили мома, т.е. развалия, ако е момък, трябва да вземе момата; не земе ли я – заслужава наказание“¹³. Това означава, че

при последвал брак извършителят се освобождава от наказателна отговорност. По всяка вероятност този обичай се е прилагал и след Освобождението. При подготвянето на разпоредбите на Наказателния закон законодателят е бил добре запознат със съществуващите у нас обичаи. Въпреки че при изготвянето на текстовете за изнасилване законодателят е възприел разпоредбите на модерното европейско законодателство, той е запазил 16-годишната възраст на пострадалата като квалифициращ белег.

Престъплението „кражба“ е наказуемо по закон и обичай. Но *обичайното право е признало на бременната жена някои преимущества пред останалите хора*. За някои деяния, за които българското законодателство предвижда наказание, тя се освобождава от наказателна отговорност. Според народните разбирания бременната трябва да се пази, за да не види някои неща, от които ще ѝ се прияде, защото, ако не може да си хапне от него, тя ще изгуби детето. С цел избягването на този проблем, обичайното право позволява на бременната да опита от всичко, което види. Никой не може да ѝ отнеме това право. Предвижда се задължение за всеки, който носи храна, да я покрие. Не спази ли това изискване, тя има право да си вземе от храната, дори насила или чрез кражба. Обичайното народно право я оправдава, затова тя не се е страхувала, че ще бъде упрекната или наказана.

За запазването на този обичай след Освобождението и за прилагането му разказва отново Д. Маринов. Той описва подробно извършени кражби от бременни жени и независимо че са заведени дела срещу тях, престъпленията им не са наказани.

На нормите на обичайното наказателно право се основава решението на кмета на с. Шипот, Видинско, който оправдава снахата на Гутовци, която се спречкава с момчето на Тоцовци. Тя взема насила от храната, която детето носело и отказало да ѝ даде. Кметът я оправдал, защото е бременна и имала право да опита. Подобно е решението и на общинския съд, който дал оправдателна присъда на жена, която откраднала суджук от кръчмаря в Чупрене. Основанието на Общинския съд било същото: жената извършила кражбата под влияние на бременността си¹⁴.

¹⁰ Маринов, Д. Българско обичайно право..., с. 41–42.

¹¹ Обред, при който се гони змей.

¹² Маринов, Д. Ненаказуемостта на някои простъпки и извиняемостта..., с. 445.

¹³ Маринов, Д. Българско обичайно право..., с. 146.

¹⁴ Маринов, Д. Ненаказуемостта на някои простъпки и извиняемостта..., с. 434.

В бр. 616 на „Балканска зора“ от 1 май 1892 г. се съобщава под заглавието „Съдии кавалери“, че една неделя преди 1 май, в „Тулченското углавно съдилище е предадена под съд жена, която била уловена в кражба на една бутилка шампанско. Съдилището я оправдало на това основание и по тези съображения, че тя извършила туй деяние под влиянието на бременността. И много право!“¹⁵. Представете си днес как би реагирало обществото, ако бременна жена извърши подобна кражба. Вероятно ще бъде сериозно разкритикувана от цялото общество, но тогава не само народният ни обичай я оправдава, оправдава я и съдът, основавайки решението си на обичайното наказателно право.

Престъплението „кражба“ като престъпно деяние е наказуемо по закон и по обичай. Но не се наказва според обичайното право *кражба извършена от майка на новородено*. За да го предпази от различни болести, според народните вярвания било необходимо да открадне сол от три къщи. Дори и да бъде хваната по време на кражбата, тя не е носела наказателна отговорност, не се е образувало дело за извършеното от нея деяние.

Не се предвижда наказание според обичая за кражба на китка, кърпа или пръстен на мома, но законът предвижда санкция за оскърбление.

Ненаказуема е и обидата, нанесена на семейство в деня на св. Силвестър (2 януари). По обичай срещу този ден младежите от селото се събират и ходят през нощта вкъщи, в които има моми за женене, и ринат на впрегатните волове или биволи. За да изчистят добре, домакините им оставят храна. Но ако момата е обидила преди това някой от младежите, те ѝ отмъщават, като вместо

да почистят, изсипват още боклук. Семейството, на което е причинена вредата, има право да е обидено, но обичайното наказателно право е признало деянието на младежите за ненаказуемо. Този обичай се запазва и в следосвобожденска България. От описаните от Д. Маринов случки става ясно, че въпреки обидата и че законът е давал право на семейството да потърсят отговорност от извършителите, дела не са водени¹⁶.

Без последствия или с оправдателни присъди завършват заведени дела при селските съдилища или мировите съдии за деяния, извършени по обичай на Ивановден¹⁷, и Трифонов Зарезан¹⁸. Действията на съдебните органи подчертават голямата ролята на обичая.

Престъплението „палез“ е наказуемо по закон. Преследвано е и от нормите на обичайното право, като се прави разлика дали деянието е извършено в града, в селото или извън населеното място. По обичай не се предвижда *наказание за палез*, когато е извършено при определени обстоятелства. Например на Благовец (25 март) има обичай да се изгори сметта. Възможно било от този огън да последват големи щети. Пожарът изгарял дома на запалилия го, а понякога – и цялата махала. Въпреки загубите и фактът, че виновният е известен, тъй като той не крие грешката си, никой не търси обезщетение от виновника. Това се доказва и от събитията в с. Баня, когато през 1883 г. от къщата на Сенковци избухнал огън и изгорил пет-шест къщи. Началникът заедно със съдебния следовател започнали дознание и затворили Петко Сенков, но селяните, заедно с тези, чиито къщи били изгорени, протестирали, като заявили, че нямат оплакване срещу него¹⁹. В резултат на това следствието било прекратено

¹⁵ Пак там, с. 435.

¹⁶ В Русенско, в с. Юпер, кметът през 1889 год., имал дъщеря Мария, която се славил с хубостта си, но веднъж се присмяла на един момък, който искал да ѝ вземе кърпата. Случката се забравила. Но на св. Силвестър през нощта, всичият боклук, който събрали момчетата, го внесли в дома на кмета. Последният се оплакал на началника си и искал да заведе дело, но съселяните му го разубедили, а Мария не излезнала цяла неделя. Такива случаи има описани в много други села. – В: **Д. Маринов**. Ненаказуемостта на някои простъпки и..., с. 441.

¹⁷ Според обичая на Ивановден се къпе всеки, най-вече младоженците. Капането става на реката, на кладенеца или на чешмата. Събират се младежи. Те решават кога ще къпят и къде. Лицето, което е предвидено за окъпване, не може да се спаси по никакъв друг начин освен с откупуване. Ако лицето не се съгласи доброволно, къпането става насилно. Това насилие според обичайното право е ненаказуемо и окъпаното лице не може пред никого да се оплаче и няма право да търси обезщетение. – В: **Д. Маринов**. Ненаказуемостта на някои простъпки и..., с. 442.

¹⁸ На този ден съселяните избират „цар на лозята“. От лозята до селото го носят на ръце, а в селото го носят от къща на къща, като стопаните го поливат с вода и вино, за да имат лозята много грозде. Но невини „царят“ приема да го поливат. Дори и да подаде жалба срещу съселяните си, тя остава без последствие, заради съществуващия обичай. – В: **Д. Маринов**, Д. Ненаказуемостта на някои простъпки и извиняемостта..., с. 443.

¹⁹ **Д. Маринов**, Д. Ненаказуемостта на някои простъпки и извиняемостта..., с. 444.

по недоказаност и Петко бил освободен. С описаните събития отново се подчертава голямото значение на обичаите в първите години след Освобождението.

За ролята на обичайното наказателно право говори и влиянието, което има то върху българския законодател, който неколкостранно използва идеята за колективната отговорност въпреки принципа, че наказателната отговорност е винаги лична. Законът за ограничаване кражбите, убийствата, тежките телесни повреди и палежите от 1920 г.²⁰ предвижда при известни обстоятелства да се заплаща определено от закона или от специална комисия обезщетение на потърпевшите от кражби, убийства, тежки телесни повреди и палежи. Според чл. 10 на този закон: „определеното от комисията обезщетение се заплаща равномерно от всички стопани на населеното място“, а според чл. 15: „стопаните се поканват в срок от две седмици да внесат припадащите им се части; от онези, които не сторят това доброволно, сумите се събират от кмета и секретар-бирника по реда за събиране на преките данъци...“²¹.

У нас продължават да съществуват деяния, които не се преследват по закон, но са наказуеми по обичай. Макар българската държава да се изгражда като модерна, народните разбирания на обществото за „простъпка и грях“ се запазват. Те не могат да бъдат заличени изведнъж.

Деяния, които се считат за грях, но са ненаказуеми по закон са много. Според нормите на обичайното наказателно право се предвижда наказание за мома или вдовица, която роди без брак. Тя извършва голям грях. Деянито е неморално, но не се преследва от държавата. Наказанието е изгонване от населеното място. Сериозно нарушение на обичайните норми, ако някой излезе в полето на празнични дни (Русаля, Миши дни, Вълчи празници). Вярва се, че ще с това ще причини суша или град. На това деяние се е гледа като на особено тежко провинение. Извършителят се наказва от селото с глоба, чупи му се колата, а понякога е и бит. Вярва се, че град и суша ще достигнат селото, ако в него има магьосници, бродници и вещици. Наказанието се изразява в изгонването им от населеното място. С глоба се

наказва и този, който блажи през пости. Тъй като той ще „докарва мор по добитъка и децата“. Недопустимо е съжителство без брак и т.н.²².

С течение на времето ролята на обичайното наказателно право значително се ограничава. Тръгнала по капиталистическия път на развитие, българската държава инициира процес на рецепция, на транспониране на модерните европейски закони, като в същото време се игнорират обичаите. Забелязал това, проф. Ст. С. Бобчев заявява, че обичайното наказателно право е ценен източник, на базата на който следва да се създаде нашето законодателство. Само когато законът се основава на народните разбирания, той ще бъде справедлив и ще отговаря на потребностите на обществото. Затова Бобчев настоява съвременните законодатели да се ръководят при изготвянето на законите: 1) преди всичко от народните юридически обичаи; 2) старите законодателни паметници, с които разполагаме; 3) турските и каноническите закони, действащи у нас и 4) новите правни погледи на науката и културните съвременни законодателства²³.

Освен Бобчев и проф. Венелин Ганев настоява българският законодател да не подценява разпоредбите на обичайното ни право, като заявява: „Един от най-големите недостатъци на нашето законодателство е неговата откъснатост от населението, чиито отношения то урежда... Нашето законодателство, взето в своята цялост, е чуждо на българския народ, на неговите правни схващания, правни чувства и правни разбирания... Обичайното право на всяка страна е богата съкровищница на идеи, начала... Такава съкровищница е и нашето обичайно право. В него има идеи, начала и обрати на речта, които биха били извънредно полезни на нашия законодател... Защото има в нашето обичайно право идеи, които действително правят впечатление по своята свежест и жизненост. Някои от тия идеи и досега владеят правното съзнание на голяма част от нашето население...“²⁴

За съжаление, съветите им остават нечути. Не само че се ограничава приложното поле на обичайното наказателно право, но в един момент то напълно изчезва.

²⁰ ДВ, бр.107/1920 г.

²¹ Андреев, М. Обичайно право..., с. 295.

²² Маринов, Д. Българско обичайно право..., с. 28.

²³ Бобчев, Ст. С. Няколко думи за българското обичайно право. // *Юридически преглед*, кн. VI, година I, 1893, с. 244.

²⁴ Ганев, В. Нашето обичайно право и неговото отбелязване. – <http://www.sadebnopravo.bg/biblioteka>

В капиталистическа България обичайното наказателно право е принудено да отстъпи пред новото модерно законодателство. Неоспорим обаче е фактът, че то е оказало своето влияние върху буржоазните ни закони, като внася известни корекции в тях. Използването на обичайното наказателно право и включването му в новобългарската правна система отговаря категорично на етапа от развитието на нашето общество в първите години от съществуването на Третата българска държава и това предопределя неговото практическо приложение.

БИБЛИОГРАФИЯ

Андреев, М. Обичайно право, С.: Наука и изкуство, 1979. // **Andreev, M.** Obichayno pravo, S.: Nauka i izkustvo, 1979.

Бобчев, Ст. С. Българско обичайно наказателно право. // *Сборник за народни умотворения и книжнина*, С., 1927. // **Bobchev, St. S.** Balgarsko obichayno nakazatelno pravo. // *Sbornik za narodni umotvoreniya i knizhnina*, S., 1927.

Бобчев, Ст. С. Няколко думи за българското обичайно право. // *Юридически преглед*, кн. VI, година I, 1893. // **Bobchev, St. S.** Nyakolko dumi za balgarskoto obichayno pravo. // *Yuridicheski pregled*, kn. VI, godina I, 1893.

Ганев, В. Нашето обичайно право и неговото отбелязване. – <http://www.sadebnopravo.bg/biblio.teka>. // **Ganev, V.** Nasheto obichayno pravo i negovoto otbelyazvane. – <http://www.sadebnopravo.bg/biblioteka>.

Маринов, Д. Българско обичайно право, С.: АИ „Проф. Марин Дринов“, 1995. // **Marinov, D.** Balgarsko obichayno pravo, S.: AI „Prof. Marin Drinov“, 1995.

Маринов, Д. Ненаказуемостта на някои простъпки и извиняемостта на някои престъпления според народното обичайно право. // *Юридически преглед*, кн. X, год. III, 1895. // **Marinov, D.** Nenakazuemostta na nyakoi prostapki i izvinyaemostta na nyakoi prestapleniya spored narodnoto obichayno pravo. // *Yuridicheski pregled*, kn. X, god. III, 1895.

Токушев, Д. Възникване на българското буржоазно наказателно право в периода на временното руско гражданско управление (1877–1879). – *ГСУ*, т. LXXII, 1979, С. // **Tokushev, D.** Vaznikvane na balgarskoto burzhoazno nakazatelno pravo v perioda na vremennoto rusko grazhdansko upravlenie (1877–1879). – *GSU*, t. LXXII, 1979, S.